

KONTRA MIKLÓS: ANGOL ÉS MAGYAR NYELVÉSZETI TANULMÁNYOK. VÁLOGATOTT ÍRÁSOK, 1980–2023. / STUDIES IN ENGLISH AND HUNGARIAN LANGUAGE MATTERS. SELECTED PAPERS, 1980–2023.

Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2025, 318 p.

ISBN 978-963-646-248-2

Doró Katalin

doro.katalin@szte.hu

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,

Angoltanár-képző és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

<https://orcid.org/0000-0001-8085-4839>

Kontra Miklós a magyar és angol vonatkozású szociolingvisztikai kutatások egyik meghatározó személyisége, aki az elmúlt évtizedekben jelentősen formálta a magyarországi, a határon túli és az amerikai-magyar alkalmazott nyelvészetet és nyelvoktatást. Tudományos érdeklődése és oktatási tevékenysége kiterjedt többek között a nyelvi változatosság és változás vizsgálatára, a nyelvi jogok kérdéskörére, az amerikai magyar kétnyelvűségre, az angol nyelv oktatására, valamint az angol nyelv leíró elemzésére. Ezt a sokszínűséget tükrözi ez az összefoglaló tanulmánykötete is. A kötetbe a szerző korábbi írásaiból válogatott huszonhatot, öt nagyobb tematika mentén. Ezek tág időszakot ölelnek fel, eredetileg 1980 és 2023 között jelentek meg és műfajukban is gazdagok, hiszen empirikus tanulmányokat, elméleti jellegű esszéket, interjúkat és köszöntéseket egyaránt tartalmaznak. A közel háromszáz oldalas, kétnyelvű gyűjtemény (15 angol és 11 magyar nyelvű írás) nemcsak Kontra életművének tematikus gazdagságát mutatja be, hanem egyúttal az amerikai-magyar kutatói és oktatói közösségi hálók, a magyarországi szociolingvisztika és az angol nyelv oktatása elmúlt évtizedeinek lenyomatát is nyújtja.

Mint minden gyűjtemény, ez is egyszerre reprezentatív és szelektív. Maga a szerző teszi fel a kérdést az előszóban, hogy miért éppen ezek a művek kerültek összefűzésre. A választ a praktikusság oldaláról közelíti, mivel több írás eredeti formájában nem vagy nehezen elérhető. Ugyanakkor a kötet a szerző sok évtizedes munkájának egyfajta összegzése is, bepillantást engedve tudományos gondolkodásának fejlődésébe és a társadalmilag felelős nyelvészet melletti elkötelezettségébe. Emellett a kötetet tudományterületi dokumentumként is olvashatjuk, hiszen a benne szereplő tanulmányok jól tükrözik, hogyan fejlődött a magyar nyelvészet és nyelvoktatás a 20. század utolsó és a 21. század első évtizedeiben, illetve hogyan formálódott a szerző kapcsolata nemzetközi elméleti irányzatokkal, módszertani újításokkal és munkásságát meghatározó hazai és külföldi nyelvészekkel is. Kontra írásai kiemelik, hogy a nyelv nem egy statikus rendszer, hanem élő társadalmi gyakorlat, amelyet a beszélőközösség, a nyelvi jogok kérdésköre, a tanárképzés, a nyelvművelés és az oktatáspolitikáé egyaránt formál.

A kötet Furkó Péter angol nyelvű előszavával indít, melyet Kontra Miklós előzetes szerzői megjegyzései követnek. Ez utóbbiban a szerző a kötet felépítésén túl érdekes kitekintést is nyújt néhány írás aktualitásáról és a megjelenésük óta történt fontosabb változásokról. Azzal, hogy nem minden szöveghez kerültek ilyen utólagos értelmező megjegyzések, kialakulhat az olvasóban némi hiányérzet, de ez a *Mi történt azóta?* kérdés sokkal inkább ösztönöz gondolkodásra, kutatásra, valamint a szerző és mások további írásainak olvasására vagy előadásainak a meghallgatására.

Az első, *Angol szintaxis* fejezet a legrövidebb, egyetlen angol nyelvű tanulmányból áll, melyet a szerző a 90-es évek elején írt, ugyanakkor szervezeten folytatja benne korábbi, a tagadó szerkezetre vonatkozó megfigyeléseit. A tanulmány egy ritka, az angol nyelvtanok és nyelvészek által abban az időben nem elfogadott, archaikusnak vagy erősen formálisnak vélt negatív kérdészerkezetet taglal. Egyéni megfigyelésekből kiindulva elemzi az *operátor + not + alany* szerkezetű tagadásokat (a címet is adó *Do not people say such things?* típusú mondatokat), majd beszámol amerikai egyetemistákkal végzett grammatikalitási ítéletes vizsgálatairól. A végkövetkeztetés igen érdekes: a leginkább a brit parlamenti felszólalásokban dokumentált szerkezet nyelvtanilag helyes, és főként vitahelyzetben, ellenérv bevezetésekor használják. A parlamenti felszólalások formális, archaizáló stílusába illeszkedő szerkezetet ugyanakkor a megkérdéztet amerikai angol beszélők többsége nem tartotta elfogadhatónak és a nyelvtanok jó része azóta sem tartja grammatikusnak. Kontra számára ez a tagadó szerkezet azért fontos, mert jól példázza, hogy a tankönyvi normáknál szélesebb a grammatikailag elfogadható szerkezetek tára, azokat azonban a beszélők egy része nem ismeri és ezért agrammatikusnak ítélheti.

Az *Angol–magyar nyelvi kontaktusok* fejezet három angol nyelvű és egy magyar tanulmányból áll, témájukat tekintve a nyelvi kontaktusok igen széles skáláját ölelik fel. A fejezet első cikke röviden áttekinti az angol eredetű szavakat a magyar nyelvhasználatban, majd az angol *-gate* szóképző elem 1990-es évek elejei megjelenését taglalja a magyar nyelvben. Azóta az angolban, és – kölcsönzési folyamatnak köszönhetően – a magyarban is újabb összetételekben jelent meg botrányok vagy rágalmozási kampányok jelentésben. A fejezet utolsó tanulmánya a *heló* angol kölcsön szó terjedését vizsgálja, összehasonlítva a Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálat 1988-as, köszönési formákra vonatkozó adatfelvételét a 2005-ös budapesti ismétlődő kutatásával.

Nem meglepő módon a közel húsz év alatt jelentős változást látunk mind életkori, mind földrajzi vonatkozásban. Az azóta eltelt újabb húsz év alatt alapvető köszönési formává vált a *heló*. Érdekes lenne az eredeti 1988-as vizsgálat köszönési formáit és az utóbbi két évtizedben megjelent újabbakat felmérni egy átfogó vizsgálatban. A harmadik cikk időben még korábbra nyúlik vissza, az amerikai magyarok hangtani vizsgálatának kezdetét mutatja be 1980-ban és 81-ben. Azért is érdekes ez a tanulmány, mert egyszerre látjuk a kezdeti adatfelvételi dilemmákat, a magyarországi és amerikai angol párhuzamokat, az akkor még a szerző által nem ismert labovi kutatásokat, valamint a hasonló amerikai és svéd adatokat. Egy fontos tanulságként a szerző elveti a nyelvtan és a fonológia beszélőre és hallgatóra vonatkozó semlegességét, és a percepció és a produkció adatok szétválasztása mellett érvel. A fejezet negyedik tanulmánya az amerikai angol és a magyar színelnevezéseket hasonlítja össze egy módszertanilag egyedi felmérésen keresztül, amely a Crayola zírkrétáinak angol megnevezéseit veti össze azzal, hogy a magyar és amerikai alanyok hogyan nevezték meg a krétarudacsok színeit. A tanulmány konkrét eredményein és a többnyelvű színelnevezések tágabb, kognitív nyelvészeti megközelítésén keresztül is érdekes olvasmány, különösen, ha az olvasó a saját angol–magyar vagy akár más nyelvű színelnevezési tapasztalataira is reflektál.

A *Nyelvpedagógia* fejezet hét cikke igen összetett módon mutatja be Kontra Miklós nyelvoktatással és angoltanár-képzéssel kapcsolatos nézeteit. Megtudhatjuk, hogyan született meg – amerikai lektori tapasztalataira is építve – a magyar képes gyereksztár, a *Hungarian Picture Dictionary for Young Americans* a 80-as években. 2010-ben visszatekintve néhány frissítéssel még mindig jól használhatónak tartja a könyvet, valamint a kulturálisan és módszertanilag is jól megalapozott tananyagokban reménykedik. Azt gondolom, hogy a tankönyvpiac szélesedésével és az online oktatás térhódításával együtt a dilemmák nagy része még ma is aktuális. A fejezetben olvashatunk az angol nyelv oktatásának a 70-es évekbeli helyzetéről. Az talán nem meglepő, hogy az akkori angoltanítás a diákok jó részénél nem vezetett használható nyelvtudáshoz és hogy a siker kulcsa a tanárok nyelvi és módszertani felkészültségében rejlett volna. Azt is megtudhatjuk, hogy a beszédcentrikus nyelvoktatás mellett a hallás utáni szövegértés fejlesztése alig volt fellelhető, bár autentikus szövegeket akkor még nehezen lehetett elérni. A szerző reménykedett benne, hogy a brit angol mellett az amerikai nyelvváltozat is bekerül az oktatásba. Ezek közül talán egyetlen dolog változott az elmúlt öt évtized során látványosan: ma már könnyen hozzáférhetőek autentikus oktatási anyagok. Kontra felvázolja, hogy a jobb minőségű angoltanárképzés egyik kulcskérdése az angol nyelvterületen alkalmazott nyelvészetből és nyelvoktatásból diplomázott és doktori fokozatot szerzett oktatói gárda kiépítése, akik iskola-teremtő módon továbbadhatják az oktatói és kutatói szemléletüket, a másik pedig a kevesebb elméleti és több gyakorlati kurzus bevezetése. A kötet több további cikke kitér arra, hogy valóban mekkora szerepük volt – az angol és amerikai lektorok mellett – a nemzetközi tapasztalatokkal hazatérő oktatóknak, köztük magának Kontra Miklósnak is, akik tanárképző és alkalmazott nyelvészeti tanszékeket vezettek, kollégáikkal gyakorlatorientáltabb tanárképzési programokat terveztek, nemzetközileg is elismert nyelvpedagógiai és alkalmazott nyelvészeti kutatásokat végeztek és doktori programokat alapítottak.

Az *Ups and downs in English language teacher education in Hungary in the last half century* című tanulmány 2015-ből visszatekintve összegzi az angoltanár-képzés fél évszázadát. Ebben a szerző vázolja a három éves egyszakos tanárképzés angolos hátterét biztosító, többek között a British Council és a Békehadtest által támogatott CETT tanszékeket (Centers for English Teacher Training, angol tanárképző központok) és sikerük kulcsát. Az 1991 és 97 között az ország több egyetemén működő tanszékeken megvalósult az, amit Kontra 1981-ben még csak remélt: felkészült, nemzetközi kitekintéssel rendelkező, iskolaalapító oktatók, módszertani szabadság, anyagi függetlenség és gyakorlati képzés. Bár csak rövid ideig működtek ezek a tanárképző központok, és az önállóságot és a tapasztalatot elveszettnek értékelte Kontra, úgy vélem, hosszú távon mégis az újonnan alapított tanárképző és alkalmazott nyelvészeti tanszékeken maradt oktatók és a szárnnyuk alatt pályájukat kezdő fiatalok tovább vittek valamit a szellemiségből. A cikkben vázolt negatívumok és esettanulmányok még tíz év távlatából is igen tanulságosak és nemegyszer időszerűek, s a tanárképzés helyzetén összességében biztosan nem segít a néhány évenkénti, kapkodva elvégzett átalakítás.

A szerző két, az angoltanítás során gyakran kevés hangsúlyt kapó jelenséget is tárgyal: az aspirált zárhangokat és az intonációt. Hangsúlyozza, hogy egy köszönés vagy egy kérdő mondatnak a beszélő saját anyanyelvi mintáihoz közeli hanglejtése nem várt reakciókat válthat ki egy célnyelvi hallgatóban – a beszélő szándéka könnyen félreérthető, mégsem kapnak ezek elég figyelmet a nyelvoktatásban. Sajnos megállapítása nagyrészt időszerű ma is: továbbra is kevés figyelem fordul a kiejtés egyes hangokon túlmutató tanítására, mint amilyen a mondat hangsúly és a hanglejtés.

Nem maradhatott ki a kötetből az angol kulturális és nyelvi imperializmus kérdése sem. Kontra áttekinti – többek között – a brit és amerikai angol harcát a hazai angoltanításban és magyar diákok véleményét az angol térhódításáról. Vázolja a két mai globális nyelvpolitikai paradigma: az angol terjedése és a nyelvi ökológiai paradigma közötti különbségeket. Végül Phillipson nyomán végig veszi az angoltanítás öt régi téveszméjét, nevezetesen az egynyelvűséget, vagyis az angol kizárólagos használatát a nyelvórán, az anyanyelvi tanárok felsőbbrendűségét, a korai kezdés vélt előnyeit, a nagyobb óraszámtól várt automatikusan jobb eredményeket, valamint a szubtraktív téveszmét, azaz azt a gondolatot, hogy más nyelvek tanulása az angol kárára mehet. A lingvizmus kiemelt példájaként említi a magyarországi kétnyelvű nyelvvizsgák háttérbe szorulását az egynyelvűekkel szemben, amelyek aránya azóta még tovább csökkent.

A fejezet záró tanulmánya, egyben a legfrissebb is, az anyanyelvi nevelésről szóló *Jövőt formáló nyelvi nevelés* címet kapta. Kárpát-medencei kutatásokon és szépirodalmi példákon keresztül mutatja be, mennyire téves a magyar standard nyelvi ideológia és egyben mennyire irreálisak a tanárok, nyelvművelők és a társadalmi elit standard nyelvhasználati elvárásai. A *helyes* és *helytelen* címkék csak egy standard nézőpontból értelmezhetőek, és ha a kisdiaót kijavítják, megszegyenítik anyanyelvi változata miatt, az komoly károkat okoz. A változáshoz fontosnak tartja a pedagógusképzésben a hozzáadott nyelvpedagógia elterjesztését, amelyben a *helyénvaló* és *nem helyénvaló* minősítés használandó a *helyes* és *helytelen* helyett, értéként tekintve az ott-honról hozott nyelvváltozatokra. Szorgalmazza a közgondolkodásban a kultúraváltást: a nyelv-

vi változatok tiszteletére van szükségünk, nem pedig a nyelvtudományilag megalapozatlan és társadalmilag kártékony „nyelvhelyességet” övező vakhitre.

A *Nyelvi jogok és nyelvpolitika* című fejezet öt angol nyelvű tanulmányt tartalmaz. Kontra 1999-ben Szegeden interjúvolta meg Peter Trudgill brit nyelvész pályafutásáról, az első Labov-féle brit szociolingvisztikai vizsgálatról, valamint nyelvi jogi és ideológiai kérdésekről. Trudgill is beszámolt a standard és nem standard nyelvi változatok megítéléséről az oktatásban, valamint a szexista és rasszista nyelvhasználat visszaszorításáról és a politikai korrektségről. Az *On the right to use the language of one's choice in Slovakia* című tanulmány az 1995. évi szlovák államnyelvtörvényt taglalja, amely erősen sértette a kisebbségek nyelvi és emberi jogait. Ez kiemelte a hivatalos nyelv kötelező használatát, ezzel célozva a szlovák terjedését, a nem szlovák nyelvhasználatot pedig szankcionálta. Kontra az előszóban kifejti, hogy 1995 óta a helyzet sokat javult, de Szlovákiában a magyar kisebbség ma is meg van fosztva alapvető nyelvi jogaitól. A *(Linguistic) human rights and/or security policy* című tanulmányban a 2017-es ukrán oktatási nyelvtörvény és a 2019-es államnyelvi törvény hatásáról olvashatunk, melyek megfosztották az kisiskolás kor (1–4. osztály) utáni tanulókat anyanyelvük iskolai használatától. Ez azon túl, hogy szembement a nemzetközi jogokkal, komoly biztonságpolitikai kérdéssé is vált, ami hozzájárult az azóta kitört háborúhoz is. A *British aid for Hungarian deaf education from a linguistic human rights point of view* című írás bemutatja, hogy egy látszólag hasznos brit módszertani segédanyag mennyire befolyásolhatja az oktatási módszereket és ideológiákat. A British Council támogatásával a budapesti Hallássérültek Tanintézetébe a 90-es évek végén eljuttatott képeskönyv és a hozzá kapcsolódó módszertani tréning a dominánsan magyar jelnyelvre építő oktatást igyekezett átformálni orális-auditív oktatássá. Ezzel megfosztotta a diákokat az anyanyelven történő oktatástól és negatívan befolyásolta a tanárok szemléletét is. A program nem volt sikeres, de rávilágított arra, hogy megfelelő tervezés nélkül a legjobb segítő szándék is kudarcot vallhat és nyelvi ideológiai és hatalmi befolyással bírhat. A fejezet következő tanulmánya az explicit magyarországi nyelvpolitika hiányára mutat rá, a szakmailag megalapozatlan és az angol nyelv visszaszorítására vonatkozó 2001. évi XCVI. törvény példáján keresztül.

A záró fejezet *In memoriam/Tisztelet* cím alatt megemlékezés-gyűjtemény, amelyben sokszor személyes történeteken keresztül mutatja be Kontra olyan pályatársait, mentorait, volt oktatóit, kollégáit vagy amerikai-magyar vonatkozású személyeket, akiknek fontos szerepük volt a szociolingvisztika, a lexicográfia, a magyarországi angoltanár-képzés valamint a magyar–amerikai kapcsolatok építésében. Mindeközben bepillantunk abba is, hogy ők hogyan alakították Kontra karrierjét és nézeteit. A fejezet egy igazi időutazás, mely évtizedek, helyszínek, nevek között mozog, miközben egy hatalmas intellektuális hálóba is bepillantást enged. Roppant érdekes belelátni, egy-egy ismert nyelvész hogyan indult el a pályáján, egy-egy korai ismeretség hogyan segített évekkel később akár kontinenseken keresztül, és milyen fontos szerepük volt a személyes kapcsolatoknak és mentori támogatásnak kutatási projektek, oktatási programok és életutak alakításában. Az utazás pedig nemegyszer valódi útleírás, hol kisebb, hol nagyobb autókban, hol pedig hangszalagon vagy tárgyi emlékek utaztatásán keresztül.

Úgy gondolom, a kötetet hasznosan forgathatják olyan (volt) kollégák és tanítványok, akik ismerik a szerző munkásságának valamely állomását, de azok is, aki most olvassák őt először. A térben, időben és témában oly változatos írások mindenkinek nyújtanak érdekes és továbbgondolásra érdemes gondolatokat.